

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1169>

Geliş Tarihi: 02.12.2017

Kabul Tarihi: 06.12.2017

ERKEN DEMİR ÇAĞI'NDAN ARKAİK ÇAĞ'A KİTA YUNANİSTAN'DA KONUT TİPLERİ

Sinan PAKSOY*
Nil DİRLİK**

Öz

Kıta Yunanistan'da Erken Demir Çağı'ndan Arkaik Dönem'e kadar geçen süreç içerisinde karşımıza farklı biçimsel özellikler gösteren ancak benzerlikleri de olan konut tipleri çıkmaktadır. Bu konut tiplerinin belirlendiği antik yerleşimler bugün kalıntılarına ulaştığımız ölçüde bize dönemin konut mimarisi hakkında bir takım veriler sunmaktadır. Bu anlamda Erken Demir Çağa bakıldığında karşımıza daha çok köy yerleşimlerinin çıktığını söylemek çok da yanlış olmayacaktır. Antik yazarların eserlerine de konu olmuş bu köy tipi yerleşimler ve bunların değişimleri hakkında antik metinlerde çeşitli bilgiler bizlere aktarılmıştır. Homeros Çağı'ndan çok sonraları yaşamış olmasına karşın Strabon Homeros Çağı yerleşimlerinden köy olarak bahsetmektedir: “*Homeros zamanında Elis kenti daha kurulmamıştı, halk köylerde yaşıyordu. Bu kentin çeşitli küçük yerleşimlerin birleşmesiyle oluşarak ortaya çıkması Pers savaşlarından sonradır... Aynı şey Peloponnesos'daki hemen tüm yerleşmeler için geçerlidir. Bunlar kent değil, yöresel kasaba kümeleri idi. Kentler, daha sonraları bunların bağrından doğdu*¹,”. Bu bağlamda Kıta Yunanistan Erken Demir Çağı'ndan Arkaik Çağa kadar geçen sürece ait konut modelleri ile ilgili örnekler verilmekte ve Batı Anadolu örnekleri ile de karşılaştırılarak ev yapısının mekân tasarımlarına değinilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Kıta Yunanistan, Erken Demir Çağ, Arkaik Çağ, Konut, Mimari.*

* Arş. Gör., Bartın Üniversitesi Arkeoloji Bölümü.

** Arş. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Arkeoloji Bölümü.

¹ Strabon VIII. 3.2.

The Dwelling Types in Mainland Greece From Early Iron Age to Archaic Period (B.C. 1100-550)

Abstract

In Mainland Greece, during the period from Early Iron Age to Archaic Period, various type of dwellings, which have the different or the similar structural features are confronted. The ancient settlements in which these various types of dwelling structures were unearthed by archaeological excavations provide important evidence about the residential architecture in their own period. In this sense it is true to say that in Early Iron Age, mostly small rural residents are found. These small rural settlements and their physical and social changes are also reported in ancient literatures. Strabo, despite he lived long after the Homeric Age, describes these rural settlements in Homeric Age as “villages”: “In Homer’s time, the City of Elis had not been founded yet; people were living in villages. Emerge of that city by joining of several small settlements happened after the Persian Wars. The same situation is true for nearly all settlements in Peloponnese. They were not cities, but local group of small towns. Afterwards the cities emerged from the hearth of them.” Therefore the dwelling models belonging to the period from Early Iron Age to Archaic Period in Mainland Greece are exemplified and the designs of the residential layout are dealt by comparing them with dwelling models from Western Anatolia.

Keywords: *Mainland Greece, Early Iron Age, Archaic Period, Dwellings, Architecture.*

Erken Demir Çağında Konut Mimarisi

İnsanoğlunun en erken dönemlerden bu yana duyduğu temel gereksinimlerin başında barınma ihtiyacı gelmektedir. Doğanın olumsuz etkilerinden ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı korunabilmek için Paleolitik Dönemden itibaren Mağara, kaya altı sığınakları ve kovuklarla başlayan bu barınma süreci zaman içerisinde edinilen tecrübeler ve avcı toplayıcı toplumların yerleşik hayata geçişle birlikte değişmiş ve gelişmiştir. Artık insanoğlu barınma kavramını karşılayan konut tasarımı süreci içerisine girmiş ve böylece çeşitli konut tipleri ortaya çıkmıştır. Zaman içerisinde gelişen mimari yetenekle birlikte farklı tiplerde tasarlanan konutlar insanların ihtiyaçları doğrultusunda ve buldukları coğrafi koşullara göre şekillenerek tek bir mekân algısından sıyrılmış ve büyük kompleksler haline dönüşmüştür. Erken Demir Çağı içerisinde ise Kıta Yunanistan’da çok odalı konutların

yerini oval evlerin ve tek odalı apsidal evlerin aldığı görülmektedir². Bu tip evlerde günlük yaşamla ilgili faaliyetler, evin ana odasında ya da açık havada sürdürülmektedir. Kıta Yunanistan'da bu tip konutlara Asine'de, Tiryns'te, Argos'ta, Eretria'da ve Nikhoria'da, rastlanırken Anadolu'da Eski Smyrna'da rastlanır. İ.Ö. 750 yılından sonra ise bazı yerleşimlerde bu basit evlerin yerini duvarları düz hat halinde sıralanan dikdörtgen planlı evler almıştır³. İ.Ö. 9. yüzyılda Thorikos ve Symrna'dan da bilinen bu evler tek odalı ya da bir ana oda ve küçük bir sundurmaya sahip olan megaron planlı yapılarıdır. Thorikos'da yapılan çalışmalar sonucunda buradaki yapıların doğal eğimlerden ve teraslamalardan yararlanılarak inşa edildiği ve yapıların kuzey-güney yönünde inşa edildiği tespit edilmiştir⁴. İ.Ö. 8. yüzyılın sonlarından itibaren ise Pithekoussai ve Miletos'ta eski oval evlerin üzerine dörtgen planlı ev tiplerinin inşa edildiği görülmektedir⁵. İ.Ö. 9. ve 8. yüzyıllarda artık yoğunlaşan toplum ve bunların sosyal yapılanmalarına bağlı olarak çok basit şekliyle de olsa bir yerleşim düzeninin gerekliliği düşünülebilir⁶. Bu bağlamda İ.Ö. 700 yıllarıyla birlikte, Klasik Dönemde Yunanistan'da yaygın olan avlulu ev türü karşımıza çıkar. Bu tür evlerin mimari gelişiminin en iyi takip edildiği yerleşim Andros'taki Zagora'dadır⁷.

İ.Ö. 7. yüzyılın ortası ile birlikte mahrem ve gözlerden uzak avluya açılan dar kapılarla içinden geçilebilen, sokaklar boyunca uzanan duvarların yükseldiği, içe dönük bir yaşamın organize olduğu ev modelleri ile karşılaşmaktadır. Evlerin duvarlarının gerisinde gitgide artan bir mahremiyetin gözetildiği bir aile yaşamı vardır. Bu, Erken Demir Çağının açık köylerinden kentsel yerleşim alanlarına doğru yönelen toptan bir değişim demektir⁸.

Klasik Dönemde Atina'da gördüğümüz haremlik ve selamlık tarzındaki mekânların, İ.Ö. geç 8. yüzyıldan itibaren şekillenmeye başladığını akla getiren mekân tasarımları Anadolu'da Smyrna'daki konut tiplerinde mevcuttur⁹. İ.Ö. 700 ile birlikte Zagora'da ve İ.Ö. 600 ile birlikte Miletos'ta

² Morris 1999, 308.

³ Morris 1999, 308.

⁴ Mussche 1974, 44.

⁵ Morris 1999, 308.

⁶ Pesando 1989, 40-41; Owens 1991, 14-19.

⁷ Lang 2007, 188.

⁸ Morris 1999, 309.

⁹ Akurgal 1996, 125.

avlulu evler, başlı başına oikos olan mekânını diğer birimlerden ayırmaktadır. Oikos'a yalnızca dar bir kapı içinden geçerek erişilmektedir¹⁰. Bu mekân tasarımı, İ.Ö. 9. yüzyılda Asine'nin ve İ.Ö. erken 8. yüzyılda Eretria'nın açık ve tek odalı evlerinden çok farklı bir konut olanı meydana getirmektedir. Anadolu'da ise Eski Smyrna'da yerleşim alanındaki kazılar, Arkaik Dönem Athena Tapınağı'nın podyum duvarında ve surlarda görülen türde Lesbos etkili polygonal işçilikte inşa edilen megaron yapısını ortaya çıkarmıştır¹¹. Bu yapılar, oikos mekânlarının daha belirgin biçimde plan üzerinde görüldüğü Klasik Yunan ev tipinin niteliklerini gösteren meskenlerdir. Eski Smyrna'daki konut mimarisindeki bu gelişim, Girit'teki Onythe'deki ev tipleriyle karşılaştırılabilir. Ancak Kıta Yunanistan dışındaki merkezlerle karşılaştırma yapıldığında Anadolu'da Klazomenai¹² yerleşimi, Ege ve Yunan Dünyasında polislerin gelişiminde konut mimarisi ve plan tasarımları hakkında her bölge için kapsayıcı ve genelleyci bir gelişim modeli olmadığını göstermektedir. Burada İ.Ö. geç 6. yüzyıla tarihlenen apsisli konutlar, konut tipleri ve kentleşme süreci yönünden her bölgenin kendine özgü iskân organizasyonuna sahip olduğunu ve bölgesel koşulların göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermektedir.

Antik Dönemde konutların gelişimlerinin yorumlanması, esas olarak zemin planlarının ve mimari tasarımların tipolojisi yoluyla yapılmaktadır. Erken Demir Çağında evler, zemin planları ve boyutlarına göre sınıflandırılmaktadır. Erken Demir Çağı evleri için bu türden bir tipoloji Drerup¹³ tarafından geliştirilmiştir. Yapılarında tasarımında temel bir farklılık, apsidal, oval ve dikdörtgen zemin planları arasında bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı evler, antalı ya da kare planlı evler gibi diğer tiplere ayrılmaktadır. Ayrıca Drerup, Erken Demir Çağında konut girişinin konumunu temel olarak “*Breithaus*” denilen tipten “*Langhaus*” denilen uzun planlı bir konut tipini ayırt etmiştir¹⁴. “*Breithaus*” denilen tipte giriş yapının kısa kenarındadır. “*Langhaus*” denilen uzun planlı yapı tipinde ise evin uzun kenarındadır. Bu ev tipleri Erken Demir Çağında yaygındır¹⁵.

¹⁰ Morris 1999, 309.

¹¹ Akurgal 1993, 36; Akurgal 2007, 134.

¹² Ersoy 2004, 43-76; 2007, 149-178.

¹³ Drerup 1964, 181-218.

¹⁴ Drerup 1969.

¹⁵ Lang 2005, 14.

Apsidal planlı yapılara Orta Hellas Dönemi'nde rastlanır. Fakat Myken Döneminde bu plan nadir olarak kullanılmıştır¹⁶. Geç Hellas III C döneminin sonlarında, İ.Ö. 12. yüzyılda Myken merkezlerinin çöküşünden sonra apsidal plan bütün Kıta Yunanistan'da tekrar kullanılmaya başlanmıştır. Protogeometrik Dönemden yerleşim kalıntılarının bulunduğu neredeyse her yerleşimde apsidal planlı yapılar görülmektedir. Apsidal planın kökeni tartışmalıdır. Bu tür yapıların Orta ve Güney Yunanistan'a, SubMyken döneminde kullanılmaya devam edildiği kuzeydeki Thessalia'dan gelmiş olması olasıdır. Geç Tunç Çağında apsidal planlı yapılar Kastanas'ta, Toumba Thessaloniki'de, Poseidi'de var olmuştur¹⁷. İ.Ö. 10. yüzyıldan itibaren oval ve apsidal planlı evler, Girit hariç olmak üzere tüm Yunanistan'a yayılmışlardır¹⁸. Bu tür ev örnekleri Ege'de Assiros'ta, Atina'da, Eretria'da ve Anadolu'da Smyrna'dan bilinmektedir¹⁹.

Protogeometrik Dönemde Apsidal Planlı Yapılar

Tiryns, Kavisli Duvar 'B'

Tiryns yerleşimi, Kuzey Doğu Peloponessos'ta Argolis Ovası'nda yer alır. Geç Hellas IIIC döneminde akropolisin alt bölümü yeniden iskân edilmiştir ve *citadel*'in üst ve alt yerlerinde Protogeometrik dönemde de yapılar inşa edilmiştir²⁰. *Citadel*'in aşağısının batısında kazılan kavisli bir duvar kalıntısı muhtemelen apsidal ya da oval planlı bir yapıya aittir (**Fig.1**). Yapının tarihi tartışmalı olmakla birlikte mimari yapının Erken Protogeometrik Dönemde yapıldığı ve Protogeometrik Dönemde kullanıldığı düşünülmektedir²¹.

Thessaloniki Toumba

Thessaloniki Toumba Kuzey Yunanistan'da yer alır.(**Fig.2**). Thessaloniki'deki apsidal ev, Geç Hellas IIIB ya da Geç Hellas IIIC evresinin sonlarına tarihlenen evrede ortaya çıkmaktadır (**Fig.3**). Apsidal planlı yapının güney doğu duvarı dikdörtgen planlı yapı ile bağlantılıdır, böylelikle apsidal yapı hybrid bir plana sahiptir. Yerleşimdeki bu konut yapısı, Toumba Tepesi'nin zirvesinin yakılarında inşa edilmiştir. Yapı, iç kısmında dört oda

¹⁶ Moore 2005, 20.

¹⁷ Hänsel 1989, 232-254.

¹⁸ Lang 2005, 14.

¹⁹ Mazarakis 1997b, 43-113.

²⁰ Whitley 1991, 346;Snodgrass 1971,363.

²¹ Moore 2005, 21-22.

içermekteydi ve İ.Ö. 12. yüzyılın sonlarında genişletilmiştir. Yapının duvarının içteki yüzü boyunca ve köşelerde ahşap direkler yer almaktadır. Mazarakis, yapıda ele geçen zengin buluntuları yorumlayarak yapının seçkin bir ailenin konutu olduğunu düşünmektedir²². Mazarakis, ayrıca yapının konumunu, daha geniş mekânları olan kompleks planı ile yerleşimin merkezinde yer almış olmasını değerlendirerek yapının zengin ve nüfuzlu yerleşimciler tarafından iskân edildiği hükmüne varmaktadır²³.

Thermon, Megaron A

Thermon'daki apsidal planlı Megaron 'A' yapısının aslen açık bir sundurması bulunduğu, muhtemelen ikinci evrede sundurmanın bir duvarla çevrildiği öne sürülmektedir²⁴. Erken Demir Çağında kullanıldığı bildirilen yapı bir *heroon* olarak nitelendirilmektedir (**Fig.4**)²⁵.

Asine, Yapı 'C' ve Yapı '74M'

Asine'de iki apsidal yapıya atfedilen ('74M' yapı birimi ve 'C' yapısı) iki duvar açığa çıkarılmıştır (**Fig.5**)²⁶. Duvarlar boyunca yer alan yuvarlak delikler muhtemelen üst yapıyı destekleyen direkleri göstermektedir. İki yapının merkezi ekseninin ortasında düz taşlar, ahşaptan iç sütun sırasına ait olabilir. Apsidal yapılar, Geç Protogeometrik Döneme tarihlenmektedir.

Nikhoria, Protogeometrik Apsidal Planlı Yapılar

Nikhoria yerleşimi, Peloponnesos'un güney batısında, Messenia'da yer alır. Yerleşim, Geç Hellas IIIB evresini takip eden bir iskân boşluğundan sonra İ.Ö. 11. yüzyıldan İ.Ö. 8. yüzyılın ortalarına kadar yeniden iskân edilmiştir²⁷. Myken Dönemi yapılarının üzerine yeniden yapı inşası ya da eski yapıların yeniden kullanımı Nikhoria'da sıkça görülür²⁸. Nikhoria'da III numaralı sektörde Yapı 'III-1' adı verilen apsidal bir mimari kalıntı bulunmuştur (**Fig.6**). Apsidal yapı, Myken Dönemine tarihlenen bir sokağın üzerinde yer alır ve Geç Hellas III Dönemi'ne ait bir duvar bu yapının altında uzanmaktadır. Yapının merkez ekseninde yer alan bir oyuk, muhtemelen, üst yapıyı destekleyen ahşap direğin yerleştirilmesi için kullanılmıştır. Nikhoria'da Protogeometrik Döneme ait en büyük apsidal yapı, dört numaralı

²² Moore 2005, 22.

²³ Mazarakis 1997, 234-235.

²⁴ Mazarakis 1997, 44.

²⁵ Mazarakis 1997, 45.

²⁶ Mazarakis 1997, 68-69.

²⁷ McDonald & Coulson 1983, 316-329.

²⁸ Moore 2005, 31.

sektörde Yapı 'IV-1'dir (Fig.7)²⁹. Bazı bölümlerinde yapı Geç Hellas IIIB evresine ait temellerin üzerinde yer alır³⁰. Myken yapıları, muhtemelen Protogeometrik Yapı 'IV-1' için elverişli bir temel sağlamıştır. Yapının İ.Ö. 10. yüzyılda kullanımda olduğu tespit edilmiştir. W.D.E. Coulson, Yapı 'IV-1'in iki ana evre geçirdiğine inanmaktadır³¹. İlk evrede yapı dikdörtgen planlıdır. Yapı, bir sundurma ve ana oda olmak üzere iki odadan oluşmaktadır. Coulson³², ikinci evrede yapıya apsis planlı duvarın eklendiğini iddia etmektedir. Buna karşın Mazarakis³³ ve Fagerström³⁴, yapının her zaman apsidal planlı olduğunu savunmaktadır.

Protogeometrik Dönem'de apsidal yapılar sadece ev olarak kullanılmışsa, bu yapı planı olasılıkla geleneğe dayanmaktadır. Eğer apsidal yapılar, mekân sahiplerinin sosyal statüsünü yansıtıyorsa, dinsel işlevleri varsa ya da başka bir yönden topluluk için bir öneme sahipse bu yapıların Yunanistan'da yeniden ortaya çıkışının yeni kültürel fikirlerin ve yeni sosyal organizasyonların sonucu olarak gerçekleşmiş olması olasıdır. Ancak belki de apsidal planlı yapıların kullanımı basitçe çatı sistemiyle açıklanabilir. Sazdan çatılar apsidal planlı yapılarla daha iyi iş görmekteydi. Fakat Protogeometrik Dönem'de apsidal planlı yapıların büyük boyutları, bunların kasıtlı olarak diğer yapılardan farklı kullanım için tasarlandığına dair bir kanıt olarak düşünülebilir.

Protogeometrik Dönem konutlarının bir tepenin zirvesinin yakınlarında ya da bir yerleşimin merkezinde inşa edilmiş olması, büyük, apsidal planlı yapıların topluluk içindeki önemini göstermektedir. Thessaloniki, Thermon, Asine, Nikhoria, Lefkandi, Assiros'taki apsidal yapılardan ele geçen buluntular, bu apsidal planlı yapıların konut olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda bu yapıların büyüklükleri nedeniyle yerel yöneticiler ya da seçkin yerleşimcilerin konutları olarak değerlendirilebilir.

²⁹ Mazarakis 1997, fig. 259.

³⁰ Mazarakis 1997, 74; Moore 2005, 33.

³¹ Coulson 1990,316-317.

³² Coulson 1990,316-317.

³³ Mazarakis 1997, 75.

³⁴ Fagerström 1988,35.

Erken Demir Çağında Çevirme Duvarlı (Periboloi) Apsidal Yapılı Yerleşimler

Skala Oropou

Skala Oropou’da (Fig.8) devam eden kazılar, Orta Yunanistan’da Erken Demir Çağı yerleşimlerinin sosyal organizasyonunu yeniden belirlemeye imkân veren yeni veriler sağlamıştır. Oropos’taki araştırmalar yerleşimin orta mahallesi (Fig.9-10) ve batı mahallesi olarak iki farklı bölgede yürütülmektedir. (Fig.11). Her iki bölgede de, sıklıkla onarılan ya da değiştirilen çevirme duvarlarıyla (*periboloi*) etrafı çevrilmiş apsidal yapı bina kompleksleri vardır. Her bir *compound* içerisinde oval ya da apsidal yapılar, genellikle güneye bakan konumdadır ve birbirlerine yakın olarak yan yana kurulmuşlardır. Şimdiye kadar toplanan verilerden apsidal ve oval binaların hane halkının barınması ve zanaatkarların faaliyetleri için kullanıldığı, hâlbuki yuvarlak yapıların yardımcı işlevleri yerine getirmek için tasarlandığı iddia edilmektedir³⁵. Dinsel ritüellerin her iki kategorideki binalarla bağlantılı olduğu kaydedilmektedir. *Periboloi* denilen çevirme duvarı, en çok sosyal organizasyonla ilişkili olmakla birlikte çeşitli işlevleri yerine getirmiştir³⁶.

Yerleşim alanındaki her bir *compound* şeklindeki yapı kompleksinin, şölen ve belli kült faaliyetleri için kullanılan belli başlı bir konut binasından, temel olarak hane halkının ve zanaatkarların faaliyetlerinin gerçekleştirildiği ikinci bir yapıdan ve birkaç yardımcı binadan meydana geldiği anlaşılmaktadır³⁷. Yerleşimde metal işleme faaliyetlerinin yoğunlaştığı ‘Orta Mahalle’de iki ayrı yapı birimi ayırt edilebilir (Fig.9-10): Batıdaki yapı birimi, metal işleme için kullanıldığı görülen apsidal bir yapı (A)ve bitişiğindeki daha geniş olan barınma için kullanıldığı anlaşılan oval bir yapıdan (B) meydana gelir. Daha doğuda, geniş bir dikdörtgen çevirme duvarının içerisinde iki oval yapı vardır. Nispeten daha büyük boyutlu olan yapı, yeme-içme, barınma ve depolama (apsis içinde) gibi diğer faaliyetlerde kullanılmış olmalıdır³⁸.

Aynı iskân modeli, bir dizi oval ve yuvarlak yapının olduğu, ‘Batı Mahallesi’nde görülmektedir (Fig.11)³⁹. Bu alada ilk mimari evre oval bir yapıdan ve bu yapının hemen kuzeyindeki bir çömlekçi fırınından oluşur. Bir sonraki evre ise ‘apsidal bir yapının yanı sıra yeni bir *peribolos* ve iki ‘oval

³⁵ Mazarakis 2007, 158.

³⁶ Mazarakis 2007, 157.

³⁷ Mazarakis 2007, 158.

³⁸ Mazarakis 2007, 158-159.

³⁹ Mazarakis 2007, fig. 17.4.

yapıdan oluşmaktadır⁴⁰. Hemen kuzeyde yuvarlak bir yapı inşa edilmiştir. *Peribolos*'un yeniden düzenlenmesi, birkaç yuvarlak yapı ile etrafı çevrilen, plan üzerinde 'İÖ' ve 'KB' ile gösterilen iki yeni oval yapıdan meydana gelen sonraki evrede gerçekleşmiştir. Bir sonraki evrede *peribolos* yeniden inşa edilmiştir. Bununla birlikte bir dizi yuvarlak yapı, işlevi tespit edilmemiş bazı yapılar ve minyatür bir *oinokhoe* gibi bazı sıra dışı buluntular, dini ritüel uygulamalarına işaret etmektedir.⁴¹ Etrafı duvarlarla çevrilmiş, apsidal ya da oval yapı kümelerinin olduğu aynı iskân modeli, özellikle Euboia'daki Eretria, Xeropolis/Lefkandi ve Viglatouri gibi merkezlerin olduğu aynı döneme ait diğer yerleşimlerde gözlemlenebilir⁴².

Eretria

Eretria'da genellikle oval ya da apsidal planlı yapıların etrafı *periboloi* denilen duvarla çevrilidir. Çevirme duvarının yerleşimde başka yerlerdeki çevirmelerden farklı olmadığı Apollon Daphnephoros Kutsal Alanı'ndaki kalıntılar içinde geçerlidir (**Fig.12 a**)⁴³. Bu çevirme duvarlarının bazıları, yapıları çevrelerindeki nehir ve sel sularından korumak için yapılır. Bazıları ise arazileri ve özel mülkleri sınırlamak için yapılır. Bu, Mazarakis'in Apollon Kutsal Alanı'nın arazisinin eskiden bir konut mahallesi olduğunu ileri sürmesinin temel nedenlerinden birisidir⁴⁴. Eski konut arazilerini örten kutsal alanlar olgusu Antik dönemde, hatta birinci kuşak kolonistler tarafından kamusal alanların planlandığı kolonilerde bile epeyce yaygındır. Örneğin Megara Hyblaia'da İ.Ö. 6. yüzyılda kutsal yapılar, İ.Ö. 8. ve 7. yüzyıllardaki konut yerleşimlerinin olduğu mahallelerinin üzerine kurulmuşlardır. Günümüzde Eretria'da Apollon Kutsal Alanı'nın arazisinin önceden konut yerleşimi olduğu ihtimali dışlanmamaktadır. Planda en az dört ayrı bölgenin duvarlarla ayrıldığı belirlenebilir. Her bir çevirmenin içinde en az bir ana apsidal ya da oval yapı gözlenir (**Fig.12 a**)⁴⁵. Aynı zamanda güney doğuda bunun gibi iki yapı belirlenmiştir (**Fig.12 a**)⁴⁶: Üstelik kutsal alanın kuzey kısmında yuvarlak *bothros* ile ilişkili olan malzemenin dışında Apollon Kutsal

⁴⁰ Mazarakis 2007, 160.

⁴¹ Mazarakis 2007, 159-160.

⁴² Mazarakis 2007, 160.

⁴³ Mazarakis 2007, 161.

⁴⁴ Mazarakis 2007, 161.

⁴⁵ Güney batıda 9 no.lu yapı, kuzey batıda 5 no.lu yapı ve kuzey doğuda 17 no.lu yapı.

⁴⁶ 1 ve M4-M6 kodları ile gösterilen apsidal yapılar. Konu ile ilgili olarak bkz. Mazarakis 2007, 161.

Alanı'nın arazisinden ele geçirilen buluntuların geniş bir bölümünün sunu niteliğinde olmadığı görülmektedir.

Lefkandi

Lefkandi'de Geç Geometrik Dönem Xeropolis yerleşimi büyük ölçüde kazılmamış durumdadır. Ancak geniş bir alanın araştırıldığı Xeropolis'te, Boiotia ve Attika Bölgesinin sınırında kalan Oropos ile Euböia'daki Eretria yerleşimlerinde görülen benzer bir iskân modelinden bahsedilebilir (**Fig.12 b**)⁴⁷. Oval bir yapının yaklaşık 1 m doğusunda bir duvar uzanmaktadır. Bu duvar oval yapıdan biraz daha geç bir evreyi göstermektedir. Planda daha güneye doğru bir çevirme ya da teras duvarı oval yapının avlusunun sınırlarını göstermektedir. Aynı yapı kompleksine ait silo olarak tanımlanan, yuvarlak taş bir platform (Bölge1) yer almaktadır. Yukarıda bahsedilen bu birimin doğusunda ikinci bir yapı topluluğunun (Bölge2) rekonstrüksiyonu yapılabilir. İki bölge, çevirme denilen duvarlarla ayrılmıştır. Bölge 1 içindeki oval yapı daha büyük ölçüdedir (6 m genişliğinde ve tahmini 9 m uzunluğunda) ve buradan çoğunlukla ince seramikler ele geçmiştir. Burada bir evden, bir silodan ve bir avludan oluşan bir konut yapısının varlığıyla karşılaşılmaktadır⁴⁸.

Viglatouri

Euböia'nın doğusunda Viglatouri'de (**Fig.12 c**) en son yapılan arkeolojik kazılar, Orta Geometrik II ve Geç Geometrik I evrelerine tarihlenen benzer yapı topluluklarını açığa çıkarmıştır. Kalıntılar, bir ayırma duvarıyla iki eşit olmayan boyutta odaya ayrılan, oval bir yapıdan oluşmaktadır. Güneydeki oda daha geniştir ve zemini kuzeydekinden yaklaşık 1 m daha alçaktır. Yapı, bir *peribolos* ile çevrilidir. *Peribolos* duvarı kuzeye doğru genişlemekte ve dikdörtgen bir avlu oluşturmaktadır. Batıdan bir sokağa geçilmektedir. E. Sakellaraki oval yapının atalar kültü ile ilişkili dinsel bir işlevi olduğunu, bir tür '*heroon*' olduğunu ileri sürmektedir⁴⁹. Ancak normal evle ilgili bir işlev ihtimal dışı bırakılmamalıdır. Avlunun içinde iki seramik fırının olduğu kaydedilmektedir. Oval yapıya giriş batı duvarının güney ucunda, apsisin başladığı yerin yakınında yer almaktadır. Varsayıma⁵⁰ göre bu

⁴⁷ Popham vd.1980, 11-25.

⁴⁸ Mazarakis 2007, 161.

⁴⁹ Sapouna-Sakellaraki 1998, 75-78, 102-3.

⁵⁰ Mazarakis 2007, 161-163.

oval yapıya ikinci bir giriş vardır ve bu giriş kuzeydedir. Olasılıkla da avluya erişimi sağlamak içindir.

Çevirme ile kapatılmış alan içinde belli sayıda yapıdan oluşan ev modelleri Euboia ve Oropos'ta yaygın olduğu için, bu iskân organizasyonunun Batı'daki en erken koloni yerleşimlerinde görülmesi mümkündür. Batı'daki en erken Euboia kolonisi olan Pithekoussai'da buluntular ilk bakışta olumlu bir yanıt vermeyi mümkün kılmamaktadır. Öte yandan Buchner tarafından kazılan 'endüstri' mahallesi (**Fig.12 d**), Oropos'taki yapı kompleksi ile bir miktar benzerlik sunmaktadır⁵¹. Ancak kazılan alan yerleşimin ana çekirdeğinin bir bölümünü değil, belli bir mesafede dışarıda yer alan bir yapı grubunu ortaya koymaktadır. Üstelik yapıların üstüne kurulduğu dik yamaç, farklı bir araziyi bölme anlayışına yol açmıştır. Böylelikle iskân yerlerinin sınırları, çevirmeler yerine teras duvarlarıyla işaretlenmiştir. Üstteki terasın üzerinde birisi apsidal (I), diğeri dikdörtgen planlı (III) olmak üzere iki yapı vardır. Planda 'III' ile gösterilen yapının, buluntular yorumlanarak bir metal işliği olarak kullanıldığı bildirilmektedir. Kazıyı yürüten arkeologlar, bu yapının bir konut olarak işlev gördüğüne inanmaktadırlar. J. N. Coldstream ve D. Ridgway gibi birkaç uzman, burada ele geçirilen kraterin at figürüyle bezemeli panellerini Euboia Aristokrasisinin önemli bir işareti olarak değerlendirmektedirler⁵². Oropos'taki 'Θ' yapısından ve Eretria'daki Apollon Kutsal Alanı'nın arazisinden ele geçirilen bezemeli kraterler, Mazarakis'in görüşüne göre zenginliğin bir işareti olarak görülebilirler. Batı'da ilk Euboialı kolonistlerin liderlerinin aristokratlar oldukları öne sürülmüştür⁵³. O halde Oropos'taki ve Pithekoussai'daki apsidal yapıların benzer işlevleri yerine getirdikleri öne sürülebilir⁵⁴. Bu yapılar olasılıkla metal işleme faaliyetlerini yöneten daha zengin, yarı aristokrat ailelerin ikamet ettikleri konutlardı⁵⁵.

Bu iskân modeli Euboia çevresi ile sınırlı değildir. Örneğin Assiros'ta İ.Ö. 700 yılları civarında tek bir aile birimine ait olan 'ikiz' apsidal yapılar vardır (**Fig.13-14**)⁵⁶. Naxos Adası'nda Grotta'da Mitropolis Meydanı'ndaki *periboloi*'un kültle ilgili işlevi (**Fig.15-16**), Oropos'ta yeni keşiflerin ışığında sorgulanabilmiştir. Başka bir deyişle, Grotta'da Mitropolis Meydanı'nda bu

⁵¹ Buchner 1971,65.

⁵² Ridgway 1984, 106; Coldstream 1994, 79.

⁵³ Mazarakis 2007, 163.

⁵⁴ Starr 1977, 123-128.

⁵⁵ Mazarakis 2007, 163; Starr 1977, 123-128.

⁵⁶ Wardle 1987, 315-18.

peribolos duvarlarının, Oropos ve Eretria’da olduğu gibi ölmüş akrabaların kutsanması ile bağlantılı olarak kütle ilgili faaliyetlerinin gerçekleştirildiği daha büyük konut komplekslerinin bir kısmını oluşturduğu düşünülmektedir⁵⁷.

Anadolu’da ise Eski Smyrna’da İ.Ö. 9. yüzyıldan itibaren kümelenmiş apsidal planlı mekânlar tek ve birbirinden ayrı bir konut birimini göstermektedir (**Fig. 17**). Tek mekâna sahip ev tipleri, İ.Ö. 8. yüzyılın üçüncü çeyreğinde daha belirgin hale gelmektedir. Aynı düzenleme İ.Ö. 8. yüzyılın son çeyreğinde de sürmektedir⁵⁸. ‘B’ bölgesinde yapılan çalışmalarda ortaya çıkarılan kalıntılar değerlendirilerek apsidal konut birimlerinin Geometrik Dönemde ve İ.Ö. erken 7. yüzyılda da sürdüğünü ortaya koymaktadır (**Fig.18**)⁵⁹. Eski Smyrna’da Akurgal tarafından kazısı yapılan ‘H’ açmasında, İ.Ö. 750-700 yıllarına tarihlendirilen dokuz odadan oluşan, ortası avlulu yapı kompleksleri tespit edilmiştir⁶⁰ (**Fig.19**). Aynı alanda Geç Geometrik Dönemin ikinci evredeki yerleşme katında (İ.Ö. 700-650), mülkiyet alanlarının ayrıştırılabildiği mekânlar görülmektedir (**Fig.20**). Benzer şekilde Megara Hyblaia’da İ.Ö. 8. yüzyılın sonlarında ilk kolonistlerin, oldukça geniş *oikopedon* yapı kompleksleri içinde küçük dikdörtgen tek odalı evler inşa ettikleri görülür. Bu evler İ.Ö. 7. yüzyılın ortalarında kentin ızgara planının oryantasyonunu takip etmektedir ve mülklerin geçici malzemeden yapılmış çevirme duvarlarıyla sokaklardan ve kamusal alanlardan sınırlandırıldıkları öne sürülmektedir⁶¹.

Arkaik Dönemde Kıta Yunanistan Konut Mimarisi

Erken Demir Çağı evleri birçok örnekte basit bir zemin planına sahiptir. Evler genellikle sundurma şeklinde ön odadan ve bunun gerisinde yer alan ana odadan oluşmaktadır. Bu ev tipleri, genelde aynı eksen üzerinde iki mekâna sahip yapılardır. İ.Ö. geç 8. yüzyılda ve Arkaik Dönemde (İ.Ö. 700-500) yerleşimlerin boyutları artar ve ev yapıları yerleşim dokusu içinde daha yoğun hale gelir. Bu gelişme, sosyal organizasyondaki değişiklikleri göstermektedir. Nüfus artışı ve ailelerin bölünmesi yeni ev modellerinin inşasına yol açmıştır. Atina, Argos, Eretria ve Korinth gibi küçük ölçekli yerleşim toplulukları, daha

⁵⁷ Mazarakis 2007, 163.

⁵⁸ Akurgal 1983, 22-33.

⁵⁹ Akurgal 1993,28, şek.14-15, Lev18b.

⁶⁰ Akurgal 1993, 34-35.

⁶¹ Mazarakis 2007, 163.

geniş tek bir yerleşim meydana getirerek kentsel doku oluşturacak ölçüde gelişmiştir⁶².

İ.Ö.7. yüzyılda birbirinden ayrı, bağımsız evlerden oluşan yerleşim modelleri daha az görünür hale gelir ve Klasik Döneme kadar neredeyse tümüyle ortadan kalkar. Birbirine bitişik mekânlardan oluşan, aralarında ortak kullanım için avlu ve diğer ortak kullanım alanlarının görüldüğü yapı kümelerine birçok merkezde artık rastlanmaktadır. Aynı zamanda daha planlı ve düzenli yeni yerleşim tipleri ortaya çıkmıştır. Rodos'taki Vroulia yerleşimi, bu yeni yerleşim modelini gösteren ilk örneklerden birisidir (**Fig.21**)⁶³. Bu yerleşimde, bir sokak ile bölünmüş olan dikdörtgen planlı iki ev sırası yer almaktadır. Kuzeydeki ev sıralarının arka tarafı bir tahkimat duvarı oluşturmaktadır. Aynı alan çevresinde işlik olduğu düşünülen yapıların olduğu kaydedilmiştir. Muhtemelen bu alan, resmi işlevi olan kamusal mekânların olduğu bölgeydi.

İ.Ö. 8. yüzyılda Khios Adası'ndaki Emporio'da evlerin planları ve konumları daha farklıdır. Khios'taki Emporio'da tepenin yamacı boyunca yayılan dikdörtgen planlı evler birbirlerinden ayrı ve izole biçimde kurulmuşlardır (**Fig.22**). Emporio yerleşiminde farklı boyutlarda bir ya da iki odalı ev planları belirlenmiştir (**Fig.23, a-b**)⁶⁴. Diğer taraftan Geç Geometrik Dönemde Andros'taki Zagora yerleşiminde ise bitişik planda mekânlardan oluşan konutlar yer almaktadır (**Fig.24-25**).

Bunun haricinde, yeni ev tiplerinin ortaya çıktığı ve bu ev tipleri, bir ya da iki odalı evlerden çok odalı evlere kadar değişen tipte genel bir plan sergilediği görülmektedir (**Fig.23**)⁶⁵. Çok odalı evlerin zemin planları sıkı düzendedir ve odaları birbirlerine bağlayan ortak bir erişim alanına sahiptirler. Arkaik Dönemde diğer temel bir değişiklik odaların düzenlenmesini etkilemiştir. Erken Demir Çağından itibaren odalar, biri diğerinin arkasında yer alacak şekilde düzenlenmiştir. Arkaik Dönemde bunun yerine her birisi diğerinin yanında yer alan mekânlar şeklindedir geçti ve merkezde bir mekân çevresinde yer alan odaların olduğu plan düzenlemeleri ortaya çıkmıştır (**Fig.23 e-k**). Gerideki odaların önüne en az bir ek oda inşa edilmektedir. Bu yeni zemin planları, antre şeklindeki giriş odalarına göre sınıflandırılabilirler.

⁶² Lang 2007, 183.

⁶³ Lang 2007, 183.

⁶⁴ Lang 2005, 26.

⁶⁵ Lang 2005, 14-19.

Aegina'da (**Fig.23e**), Thasos'ta ve Korinth'teki konutlar üç odalı bir şemaya sahiptirler: yan yana düzenlenmiş iki odanın önüne bir oda. *Pastas* gibi bir antre şeklinde ön oda Korinth'te, Onythe'te (**Fig.23i**) ve Xobourgo'da bilinmektedir⁶⁶.

Alternatif olarak, evlerin yan yana sıralı olarak görüldüğü Rodos Adası'ndaki Vroulia'daki (**Fig. 23j**) ya da Miletos'taki Kalabaktepe'deki evlerde olduğu gibi, gerideki odalardan önce bir avlu yer alıyordu⁶⁷. Kompakt şekilde bitişik olarak düzenlenen odaların örnekleri, Girit'teki Dreros'ta bulunan çift odalı, neredeyse kare planlı evlerde (**Fig.23g**), ya da Paros'taki Koukounaries'te (**Fig.23h**) görülebilir⁶⁸. Benzer bir kompakt, bitişik odalı tasarıma, Messenia'da Kopanaki'de (**Fig.23k**) Naksos Adasındaki Tsikalario'da bulunan çok odalı evlerde rastlanabilir.

Geometrik Dönemde Andros Adasında Zagora'da geniş tek odalı evler ya da bazı iki odalı evler kümelenmişlerdir (**Fig.25**). İ.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısında evler, iç mekânlarının bir kez daha bölümlere ayrılması ve yeni odaların eklenmesiyle tekrar değişikliğe uğramışlardır. Daha erken dönemin tek odalı evlerinin yerini (**Fig.25a**) çok odalı konutlar almıştır (**Fig.25b**). Bu değişiklik, ailelerin genişlemesiyle alakalı olan bir gereklilik olabilirdi ve konutların inşasının ve yerleşim yapısının artan ölçüde bir standartlaşmasına neden olan, yerleşimdeki önemli bir yapısal değişimin örneğini teşkil etmektedir⁶⁹.

Ev tiplerinde mimarisinde ve planlarındaki bu değişim, Yunanistan'da ve Batı Anadolu'da İ.Ö. 7.yüzyıldan başlayarak yoğun şekilde fark edilmektedir. Erken Demir Çağının birbirinden bağımsız, apsidal planlı ev tiplerinin artık eskisi kadar yaygın olmadığı anlaşılmaktadır. Apsidal evlerin biçimlerinin değiştirildiği ya da eski apsidal evlerin üzerine dikdörtgen planlı yapıların inşa edildiği Eretria'da ve Miletos'ta (**Fig.26**) konut mimarisindeki değişimin arkeolojik kanıtları gözlenmektedir. Mimari kalıntılar, Geç Geometrik Dönemden itibaren ve Arkaik Dönem boyunca apsidal ve oval evlerin planlı olarak yeniden yapılandırıldığını, birçok yerleşimde eski yapıların üzerine dikdörtgen planlı yapıların inşa edildiğini göstermektedir.⁷⁰

⁶⁶ Lang 2005, 17.

⁶⁷ Lang 2005 17.

⁶⁸ Schilardi, 1987, 228-231.

⁶⁹ Lang 2005, 19.

⁷⁰ Lang 2005, 14.

Bir sokak ağı boyunca sıralanan ev yapılarının olduğu kentsel yerleşimler Miletos'ta, Rodos'taki Vroulia'da ve Thasos'taki Limenas'ta iyi bilinmektedir.⁷¹ Arkaik Dönem yerleşimlerinde temel bir eğilim, konut alanlarının düzenli bir sokak sistemi içinde yeniden planlanmasıdır. Arkaik yerleşimin içinde standartlaşmış bir ev düzenlemesine doğru eğilim, yerleşim sektörlerinde 'orthogonal' tasarımla dikey bir eksen boyunca sıralanan konut adaları meydana getirmiştir. Rodos adasında en erken İ.Ö. 7. yüzyıla tarihlenen Vroulia yerleşimindeki konut tipleri, iskân yapılarında standartlaşma eğilimi gösteren bir yerleşim planına örnek olabilir. Evler bir avlunun gerisinde iki ya da daha fazla odalı bir mesken dizisi meydana getirirler. Buradaki konut yerleşimlerinde, sokak eksenini boyunca sıralanan düzenli iskân modelinin büyük ölçüde devam ettirildiği anlaşılmaktadır.⁷²

İ.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısında Zagora'da yerleşimin bütün karakterini etkileyen önemli bir değişim gerçekleşmiştir. Evlerin çevresinde bir avlu ve önceki tek odalı bir evin merkezi odasında bir küçük, bir orta büyüklükte ve bir geniş oda eklenerek yaşam mekânları alt bölümlere ayrılmıştır (**Fig.21b**). Uzun bir duvar, yeni yerleşim alanını batı bölgesi ve bölgesi şeklinde ayırmıştır.⁷³ Bu değişim topluluğun ve ailenin içyapısındaki değişiklikleri gösterebilir. Yerleşim boyunca aynı ev tiplerinin yeniden üretilmesi, Zagora'daki bütün yerleşimcilerin rızası ile ya da yönetici bir grubun ya da bir dış gücün zorlaması ile gerçekleşmiş olabilir. Zagora'daki konutlarda görülen değişimin benzerleri, bir ya da iki odalı evlerden çok odalı evlere doğru karşılaştırılabilir bir gelişimin görülebildiği Miletos gibi yerleşimlerde vardır. Benzer bir diğer örnekle Eski Smyrna'da Geç Geometrik Dönem yerleşim alanının birinci ve ikinci yapı katlarında, bir avlu çevresinde sıralanan mekânlardan oluşan yapı topluluklarında görülür(**Fig.19**).⁷⁴ Eski Smyrna H açmasında Geç Geometrik Dönem (İ.Ö. 750-700) birinci yapı katında ortaya çıkarılan üç yanı odalarla çevrili, avlulu büyük yapı topluluğu, kendi içine dönük kapalı bir ev olarak İonia'nın sivil mimarlığında bir aşama olarak değerlendirilmektedir. Yapı kompleksinin işlik, depo ya da ambar olarak kullanılan mekânların yanı sıra *andron* (selamlık) olarak tanımlanan mekânlardan oluşmaktadır. Aynı yerleşim alanında ikinci yapı katında (Geç

⁷¹ Lang 2007, 185.

⁷² Lang 2005, 19.

⁷³ Lang 2005, 22.

⁷⁴ Akurgal 1993, 32.

Geometrik Dönem, İ.Ö. 700-650) yuvarlak ve apsis planlı yapılar görülmektedir (Fig.20). Yerleşimin iskân tabakalarında dikdörtgen planlı Oryantalizan Dönem evlerin, Geç Geometrik Dönemdeki apsisli evlerin üzerine kuruldukları belirlenmiştir.⁷⁵ Böylelikle İ.Ö. 700 yıllarında Batı Anadolu'da ve Yunanistan'da merkezi avlu etrafında mekânların sıralandığı ev tipleri daha yaygın olarak görülmeye başlamıştır. İ.Ö. 7. yüzyıl boyunca Miletos ve Batı Akdeniz'deki Megara Hyblaia'da apsidal evlerin aşamalı olarak değiştirildiğine tanık olunmuştur. İ.Ö. 725 ve 700 yılları Zagora'da ve sonraki yüzyıl içinde çoğu diğer Ege yerleşimlerinde evlere ait mekânlarda köklü değişiklikler gerçekleşmiştir. İ.Ö. 7. yüzyılın ortası ile birlikte, ister Paros'taki Koukounaries gibi küçük bir köy ister Korinth gibi önemli bir şehir olsun, mahrem ve gözlerden uzak avluya açılan dar kapılarla içinden geçilebilen, sokaklar boyunca uzanan duvarların yükseldiği, içe dönük bir yaşamın organize olduğu ev modelleri ile karşılaşılmaktadır⁷⁶. Evlerin duvarlarının gerisinde gitgide artan derecede bir mahremiyetin gözetildiği bir aile yaşamı vardır. Bu Erken Demir Çağının açık köylerinden toptan bir değişim demektir. Kazılan bu yerleşim yerlerinde mekân olarak *andron* (selamlık) ve *gynaikion* (haremlik) bölümlerini kesin olarak belirlemek güçtür. Fakat Hesiodos'ta ve Klasik Dönemde Atina'da gördüğümüz haremlik ve selamlık tarzındaki mekânların İ.Ö. geç 8. yüzyılda şekillenmeye başladığı fikri öne sürülmektedir. İ.Ö. 700 ile birlikte Zagora'da ve İ.Ö. 600 ile birlikte Miletos'ta görülen avlulu evler, başlı başına *oikos* olan mekânını diğer birimlerden ayırmaktadır. *Oikos*'a yalnızca dar bir kapı içinden geçerek erişilmekteydi. Böylece doğrudan sokağa açılan yapıların yerine içe dönük yaşamın şekillendiği, avlulu konut tipleri yaygınlaşmaya başlamıştır⁷⁷.

Değerlendirme

Kıta Yunanistan'da Erken Demir Çağ'dan Arkaik Çağ'a kadar geçen süreç içerisinde konut mimarisindeki değişimlere bakıldığında Erken Demir Çağı içerisinde çok odalı konutların yerini oval evlerin ve tek odalı apsidal evlerin aldığı görülmektedir. Anadolu'da ise bu konut mimarisindeki değişimi Eski Smyrna'da izlemek mümkündür. Anlaşılacağı üzere aynı dönemlerde farklı coğrafyalarda olunmasına karşın konut mimarisinde benzerlikler söz

⁷⁵ Akurgal 1993, 34.

⁷⁶ Morris 1999, 308-309.

⁷⁷ Morris 1999, 309.

konusudur. İ.Ö. 9. Yüzyıla gelindiğinde ise saray mimarisinde de karşımıza çıkacak olan megaron plan tipi ile karşılaşmaktayız. Megaron, hem Kıta Yunanistan'da hem de Anadolu kıyılarında en çok rastlanan ev tipidir. Girişi kısa kenarda yer alan, tek odalı, dikdörtgen ve genelde müstakil bu ev tipi, Myken Dönemi'nde gelişmiş ve tüm Antik Çağ boyunca yaygınlaşmıştır.

Yoğunlaşan toplum ve bunların sosyal yapılanmalarına bağlı olarak çok basit şekliyle de olsa bir yerleşim düzeninin gerekliliği İ.Ö. 8 yüzyılın sonlarından itibaren konut mimarisi üzerinde de kendini göstermiştir. Bu gereklilikle beraber konutlarda oval evlerin üzerine dörtgen planlı ev tiplerinin inşa edildiği görülmüştür. Dikdörtgen planlı evlerin konut mimarisinde yerini almasıyla birlikte İ.Ö. 700 yıllarıyla birlikte, Klasik Dönemde Yunanistan'da yaygın olarak görülen avlulu ev türü karşımıza çıkar. Zagora'da ve İ.Ö. 600 ile birlikte Miletos'tan bilinen bu mekan tasarımı Klasik Yunan ev tipinin niteliklerini gösteren meskenlerdir. İ.Ö. 7. yüzyılın ortası ile birlikte konutlarda, içe dönük bir yaşamın organize olduğu ev modelleri ile karşılaşmaktadır. Bu Erken Demir Çağının açık köylerinden kentsel yerleşim alanlarına doğru yönelen değişimin göstergesidir. Klasik Dönemde Atina'da gördüğümüz haremlik ve selamlık tarzındaki mekânların, İ.Ö. geç 8. yüzyıldan itibaren şekillenmeye başladığını akla getiren mekân tasarımları Anadolu'da Smyrna'daki konut tiplerinde de mevcuttur. Arkaik Dönem Yunan sanatını ve mimarlık alanında ilk ciddi yapı ve yapıtların ortaya çıktığı dönemdir. Bu Dönem içerisinde mimari anlamda toplumların yaşam koşullarının değişmesi ve refah seviyelerindeki değişim yaşam alanlarında da farklılaşmaya neden olmuştur. Arkaik Dönemde konut mimarisinde üç aşama gerçekleşmiştir; Bunlar tek odadan çok odalı evlere ve avlusuyla birlikte çok odalı evlere geçiş olmuştur. Avlulu konutlar, geç arkaik erken Klasik Dönemden başlayarak Yunan halkının konut mimarisinde kullandığı önemli bir plan haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

Akurgal, E., *Alt Smyrna I. Wohnschichten und Athenatempel*. Ankara 1983.

Akurgal, E., *Eski İzmir I, Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı*, Ankara, 1993.

Akurgal, E., “Batı Anadolu’da Konut, Yerleşme ve Kent Planlaması”, *Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme*, İstanbul, 1996, 122-143.

Akurgal, M., ‘Hellenic Architecture in Smyrna, 650-546 B.C.’, *Milesische Forschungen 5, Panionion–Symposion Güzelçamlı*, 26. September-1. Oktober 1999, Berlin, 2007, 125-136.

Buchner, G., “Recent Work at Pithekoussa (Ischia), 1965-1971”, *ARepLondon* for 1970-71 17, 63-67.

Coldstream, J. N., Pithekoussai, Cyprus and the Cesnola Painter, *AnnAstorAnt* I 1994, 77-86.

Coulson, W.D.E., *The Greek dark ages : a review of the evidence and suggestions for future research* Athens 1990.

Drerup, H., *Griechische Architektur zur Zeit Homers*. Sonderdruck aus *Archäologischer Anzeiger* 1964.

Drerup, H., *Griechische Baukunst in geometrischer Zeit (Archaeologia Homericæ, Band II, Kapitel O)*. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1969.

Ersoy, Y. E., “Klazomenai: 900-500 BC, History and Settlement Evidence”, *Klazomenai, Teos and Abdera: Metropoleis and Colony*, A. Moustaka, E. Skarlatidou, M.-C. Tzannes, Y. Ersoy (eds.), Thessaloniki, 2004, 43-76.

Ersoy, Y. E., “Notes on History and Archaeology of Early Klazomenai”, *Milesische Forschungen 5, Panionion–Symposion Güzelçamlı*, 26. September-1. Oktober 1999, Berlin, 2007, 149-178.

Fagerström, K., *Greek Iron Age Architecture: Developments Trough Changing Times*, Göteborg 1988.

Lang, F., “Structural Change in Archaic Greek Housing”, *Ancient Greek Houses and Households, Chronological, Regional and Social Diversity*, Bradley A. Aullt & Lisa C. Nevett (eds.), Philadelphia 2005, 12-35.

Graeve, V. V., “1991 Yılı Milet Çalışmaları”, *14. Kazı Sonuçları Toplantısı II*, Ankara, 1993, 53-71.

Lang, F., "House, Community, Settlement: The New Concept of Living in Archaic Greece", *British School at Athens Studies*, Vol. 15, 2007, 183-193.

Mazarakis Ainian, A., "From Rulers' Dwellings to Temples, Architecture, Religion and Society in Early Iron Age Greece (1100-700 B.C.)", *Studies in Mediterranean Archaeology*, CXXI, 1997.

Mazarakis, Ainian, A., "Architecture and Social Structure in Early Iron Age Greece", R. Westgate, N. Fisher, J. Whitley (eds), *Building Communities: House, Settlement and Society in the Aegean and Beyond*, Proceeding of a Conference held at Cardiff University, 17-21 April 2001, *British School at Athens Studies* 15, London 2007, 157-169.

McDonald William A., Coulson William D. E., Rosser John (edd.): *Excavations at Nichoria in Southwest Greece*, Vol. III: Dark Age and Byzantine Occupation. Minneapolis: The University of Minnesota Press, 1983.

Moore, S. M., "An Assessment of Proto-geometric Apsidal Buildings from Greece" (2005). University of Tennessee Honors Thesis Projects. http://trace.tennessee.edu/utk_chanhonoproj/893.

Morris, I., "Archaeology and Gender Ideologies in Early Archaic Greece", *Transactions of the American Philological Association* (1974-), Vol. 129 (1999), 305-317.

Mussche, H. F., *Thorikos: A Guide to the Excavations*, Bruxelles 1974.

Owens, E. J., *The City in the Greek and Roman World* Routledge, 1991.

Pesando, F., *La Casa dei Greci*, Milano 1989.

Popham. M. R., Touloupa. E., Sackett, L.H., "The Hero of Lefkandi" *Antiquity* 56:218, 169-174.

Ridgway D., *L'alba della Magna Grecia*, Milano 1984.

Sapouna-Sakellaraki, E., "Geometric Kyme, the Excavation at Viglatouri, Kyme, on Euboea". Eds. B. D'Agostino – M. Bats, *EUBOICA: L'Eubea e la presenza Euboica in Calcidica e in Occidente*. Naples, 1998.

Schilardi, D., "Ανασκαφ Πρυ." *Praktika* 228-231, 1978.

Senff, R., "Die Ergebnisse Der Neuen Grabungen Im Archaischen Milet –Stratigraphie und Chronologie", *Milesische Forschungen* 5, Panionion-Symposium Güzelçamlı, 26. September-1. Oktober 1999, Berlin, 2007, 319-325.

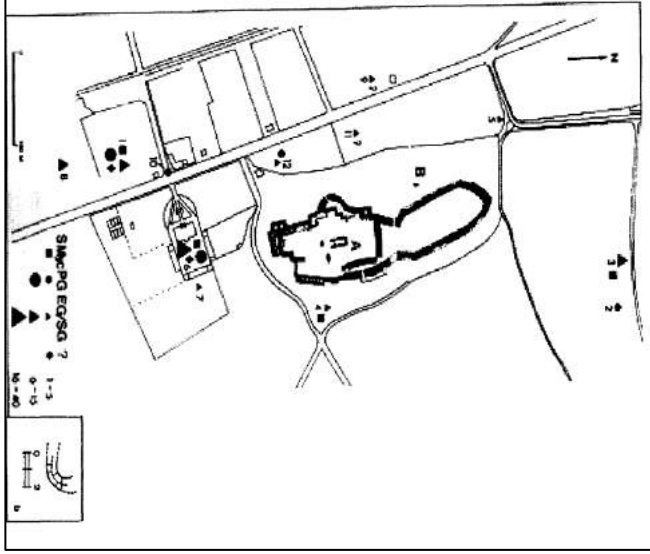
Snodgrass A. M., *The Dark Age of Greece. An archaeological survey of the eleventh to the eighth centuries BC*. Edinburgh: University Press, 1971.

Starr Ch.G., *The Economic and the Social Growth of Early Greece. 800-500 B.C.* New York 1977.

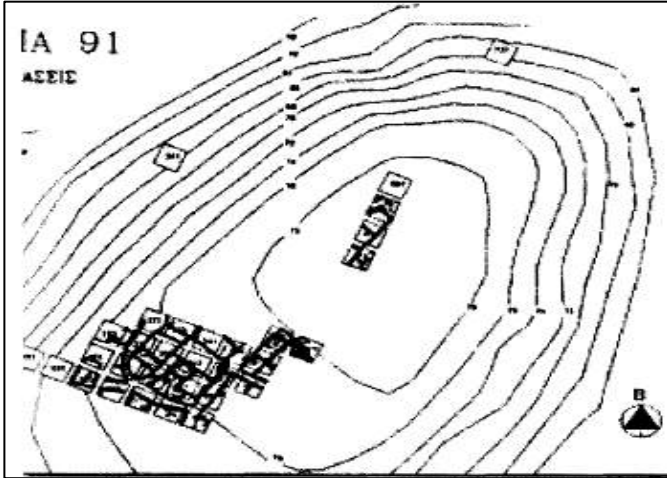
Wardle, K.A., “Cultural Groups of the Late Bronze and Early Iron Age in North-West Greece”, *Godisnjak* 15 (19n) 153-199.

Weber, F. B., “Der Stadtplan von Miletos” *Milesische Forschungen* 5, Panionion–Symposion Güzelçamlı, 26. September-1. Oktober 1999, Berlin, 2007, 327-362.

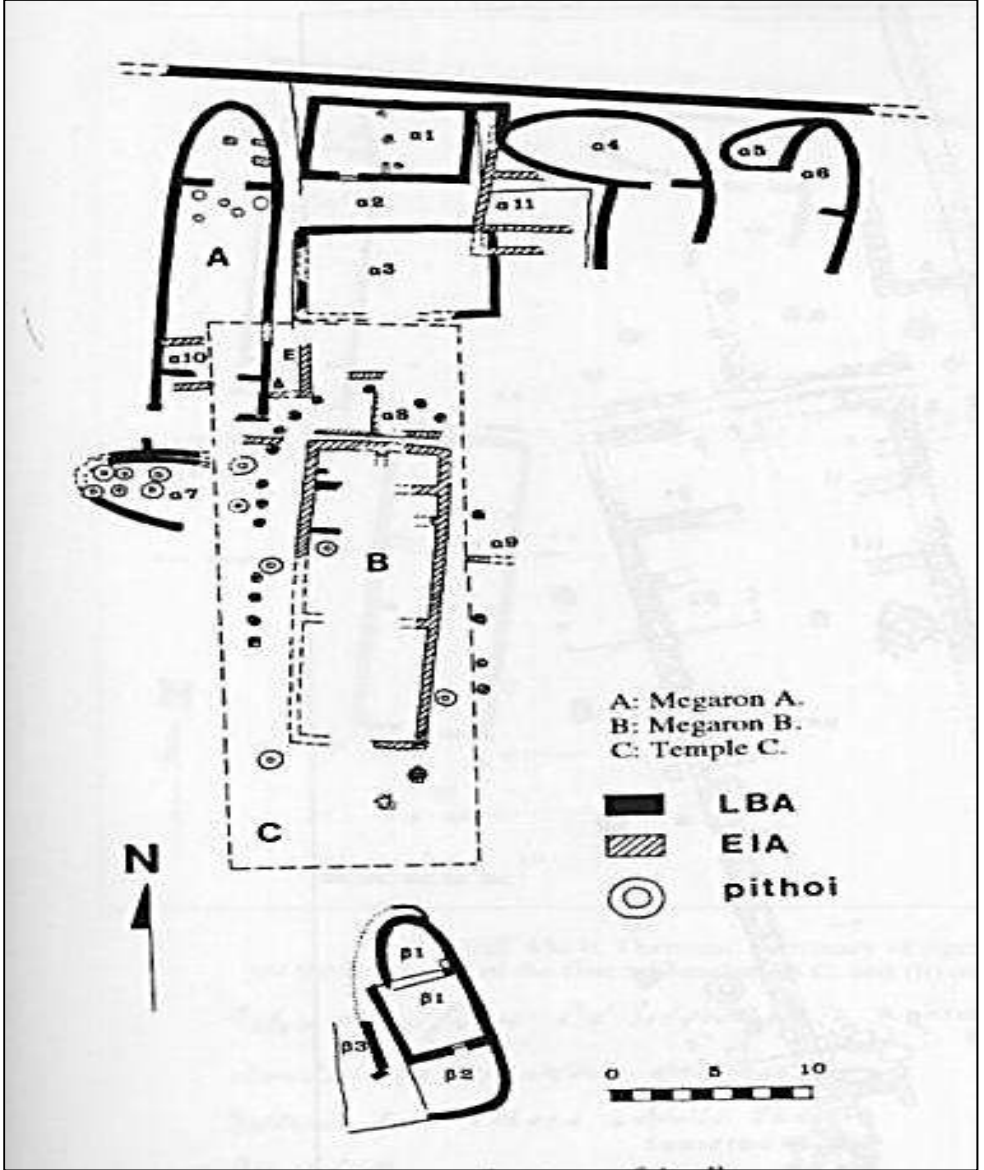
Whitley, A. J. M., *Style and Society in Dark Age Greece: The Changing Face of a Preliterate Society 1100–700 BC*, Cambridge: Cambridge University Press. 1991.

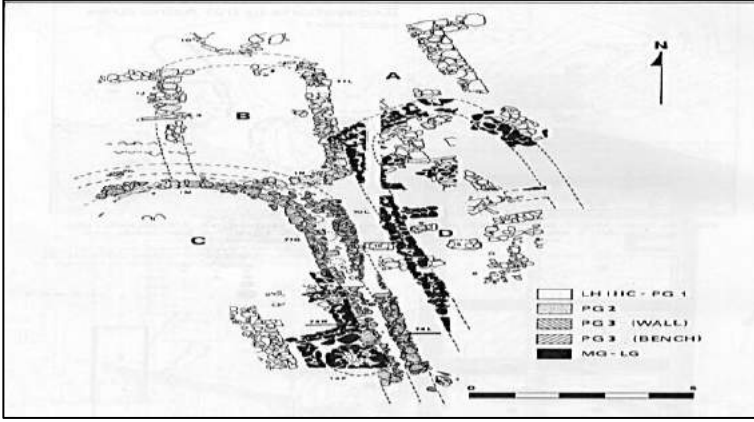
Figür 1: Tiryns, plan üzerinde 'B' ile işaretlenmiş olan kavsi duvar yapısı (Moore 2005, fig. 1)

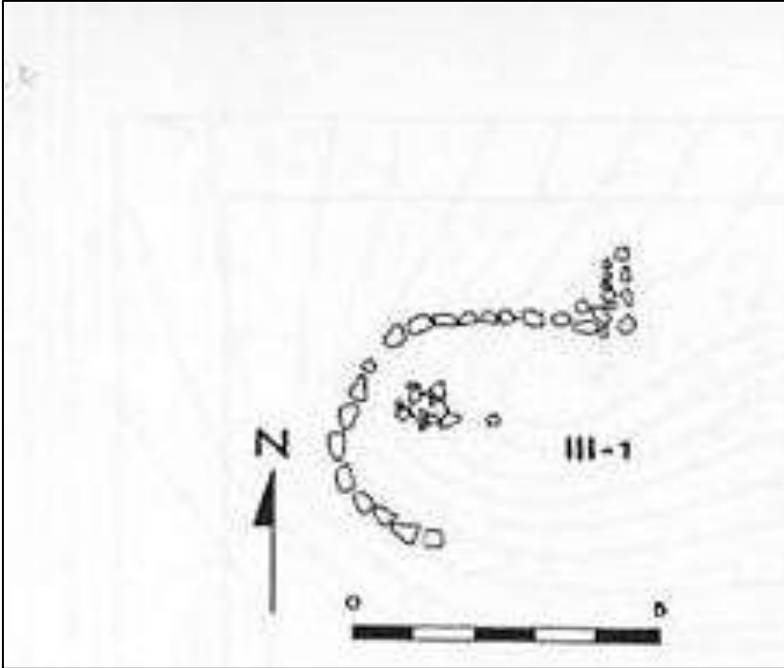
Figür 2: Thessaloniki Toumba yerleşiminin planı (Moore 2005, fig. 2).

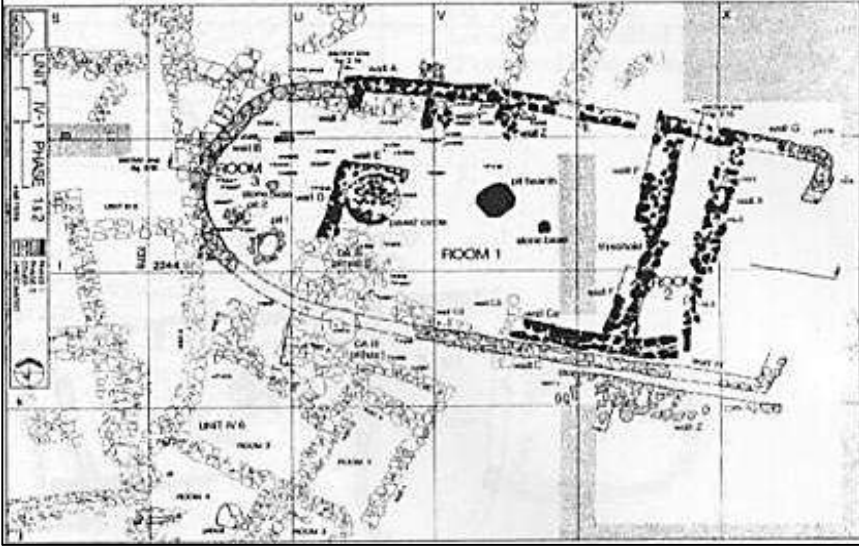
Figür 4: Thermon, Apollon Kutsal Alanı'nda Geç Tunç Çağı ve Erken Demir Çağına ait mimari kalıntıların planları (Mazarakis 1997, fig. 40).

Figür 5: Asine, Geç Hellas IIC ile Geç Geometrik Dönem arasındaki evrelerde görülen mimari kalıntılar (Mazarakis 1997, fig. 222).

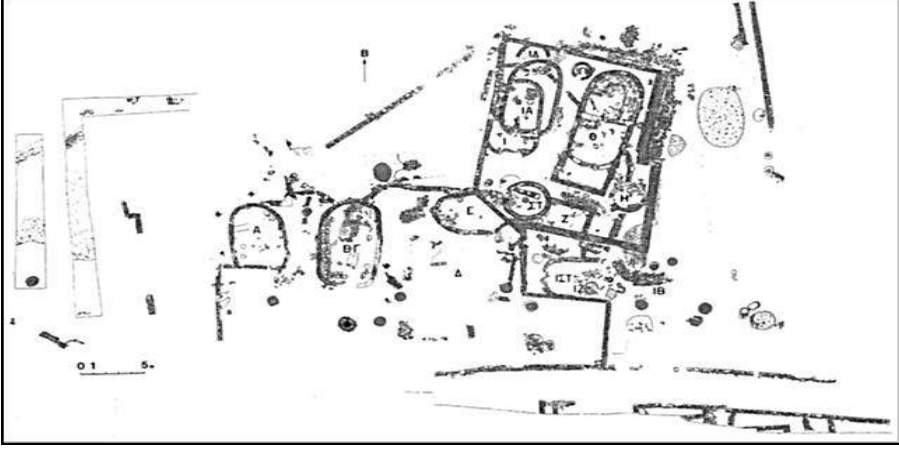
Figür 6: Nikhoria, Apsidal ya da oval planlı III-1 yapısının planı (Mazarakis 1997, fig. 258).

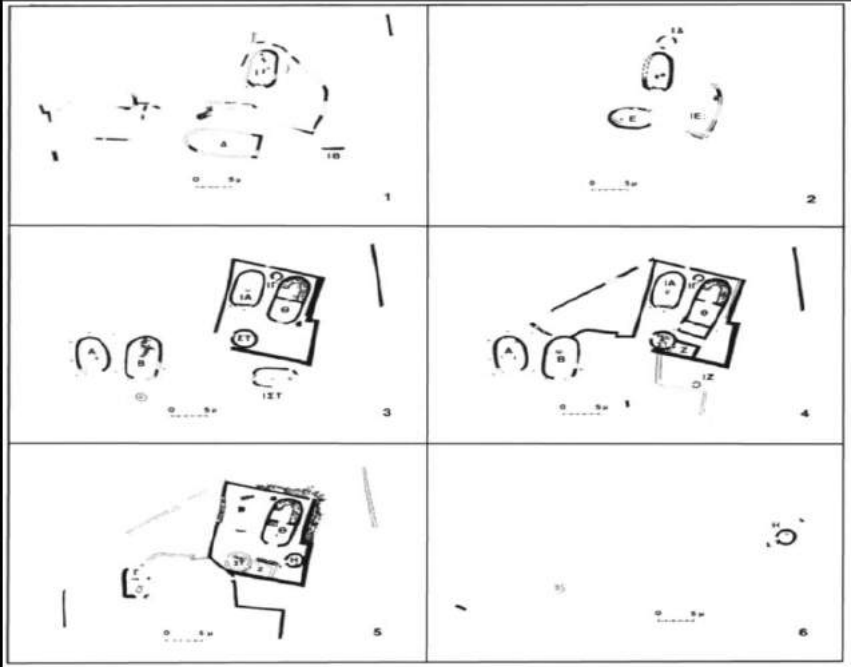
Figür 7: Nikhoria, apsidal planlı IV-1 yapısının W. Coulson'a göre a ve b evreleri (Mazarakis 1997, fig. 259).

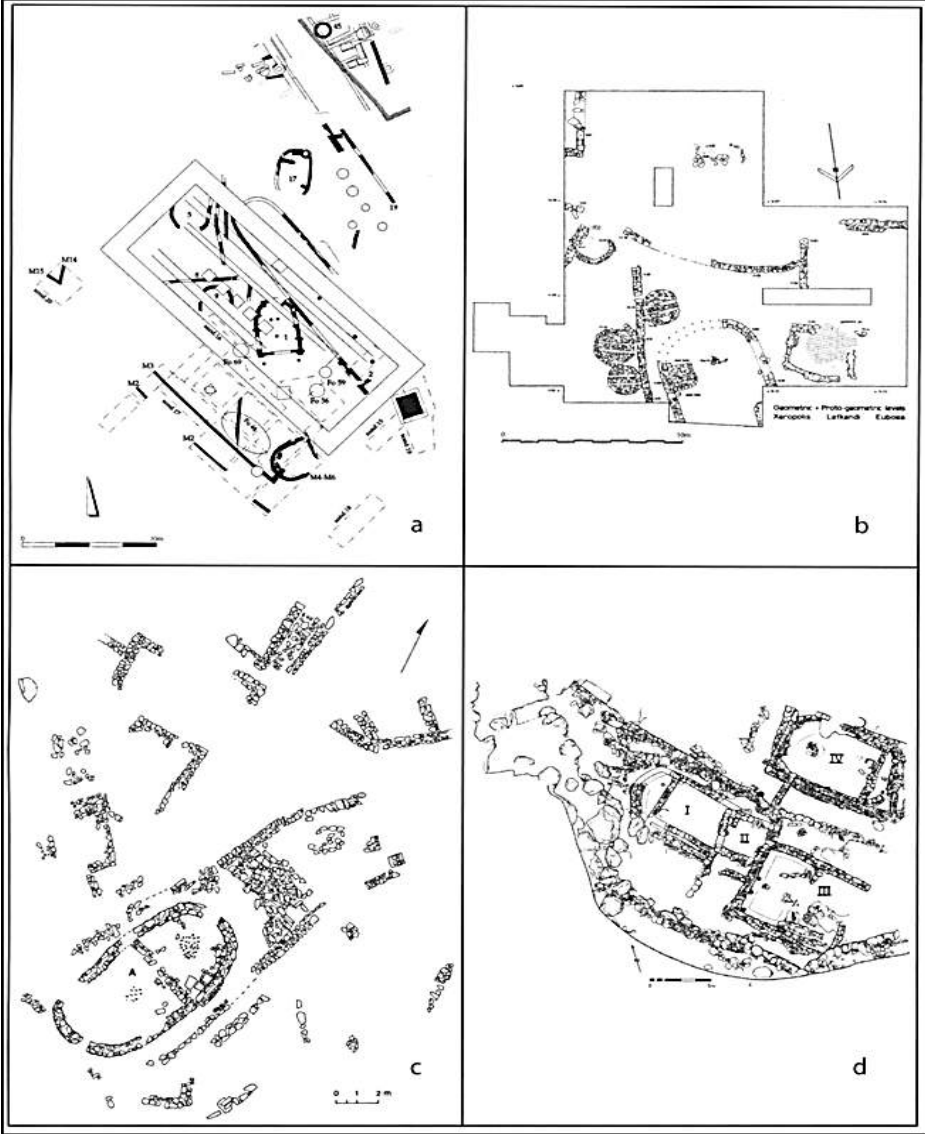
Figür 8: Oropos, yerleşimin topografya planı (Mazarakis 2007, fig. 17.1).

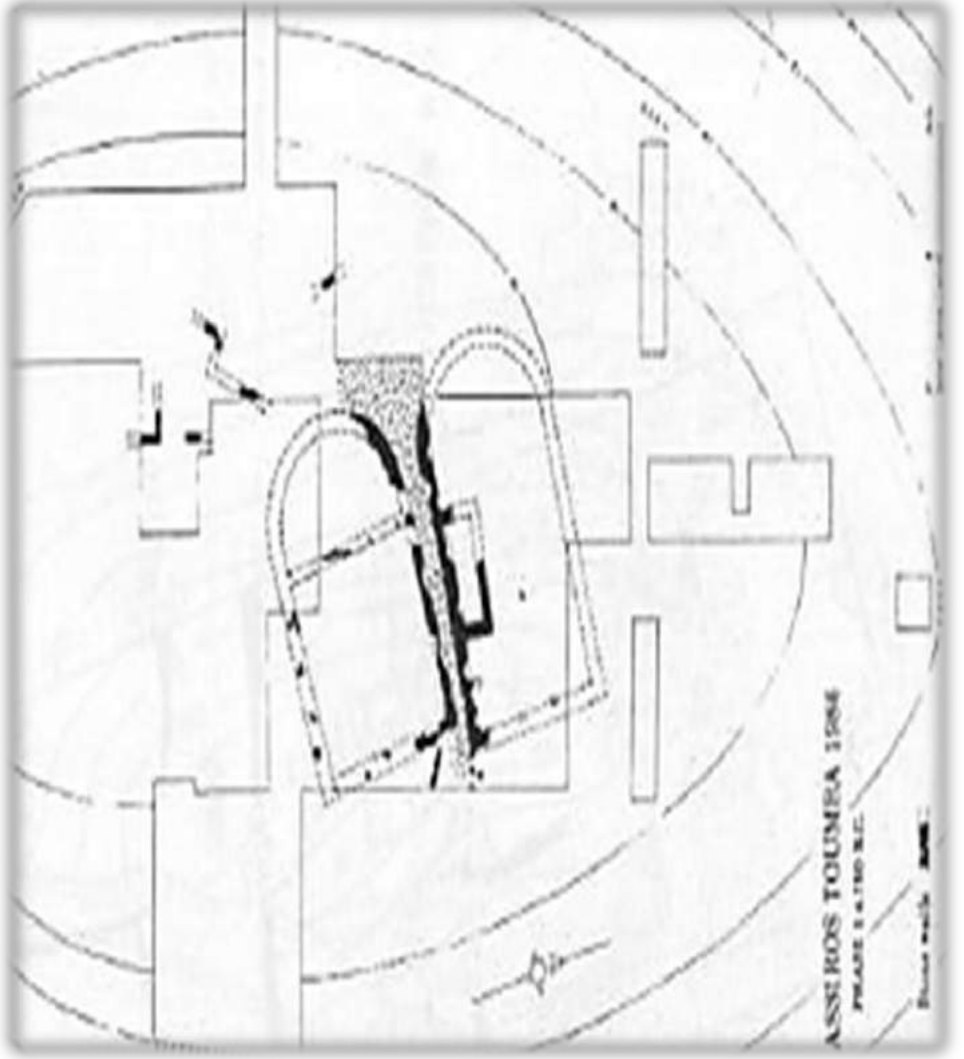
Figür 9: Oropos, yerleşimin orta mahallesinin Planı (Mazarakis 2007, fig. 17.2).

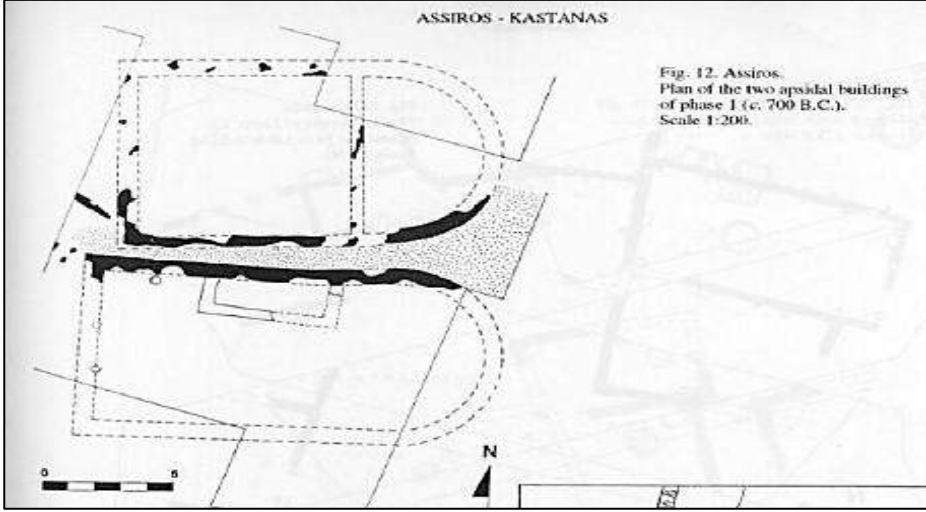
Figür 10: Oropos, yerleşimin orta mahallesi (Mazarakis 2007, fig. 17.3).

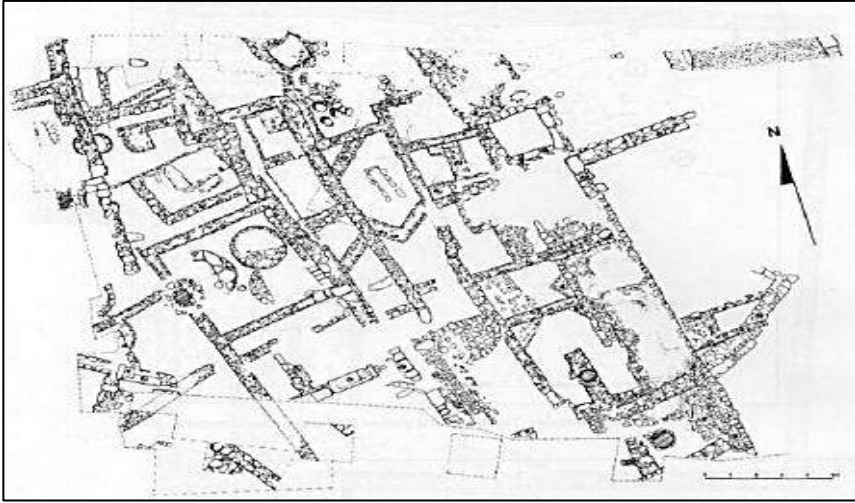
Figür 12: (a) Eretria, Apollon Daphnephoros Kutsal Alanının Planı,(b) Xeropolis/Lefkandi, (c) Viglatouri, (d) Pithekoussai (Mazarakis 2007, fig. 17.5).

Figür 13: Assiros, İ.Ö. 700 yıllarına tarihlenen mimari kalıntılar (Mazarakis 1997, fig. 9).

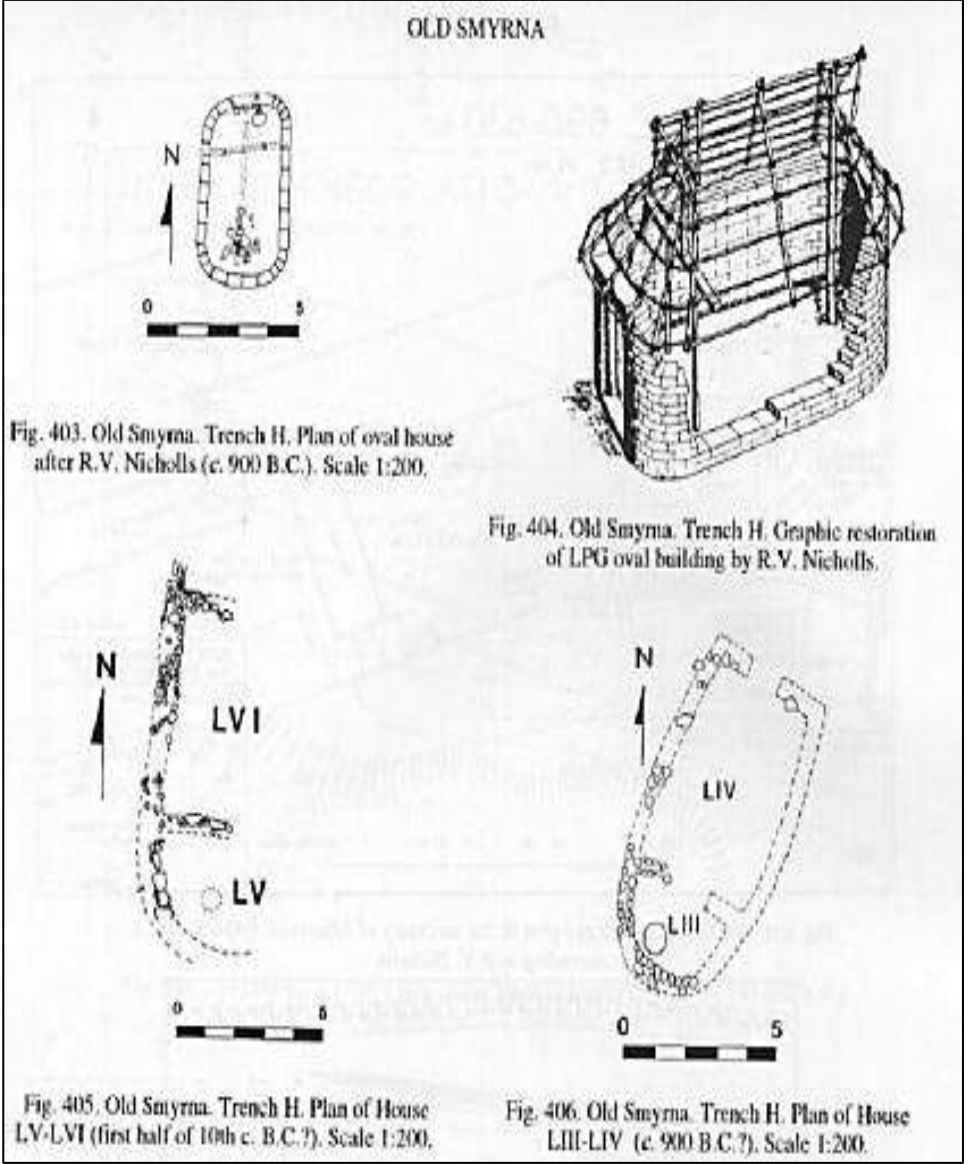
Figür 14: Assiros, İ.Ö. 700 yıllarına tarihlenen iki apsidal yapının planı (Mazarakis 1997, fig. 12).

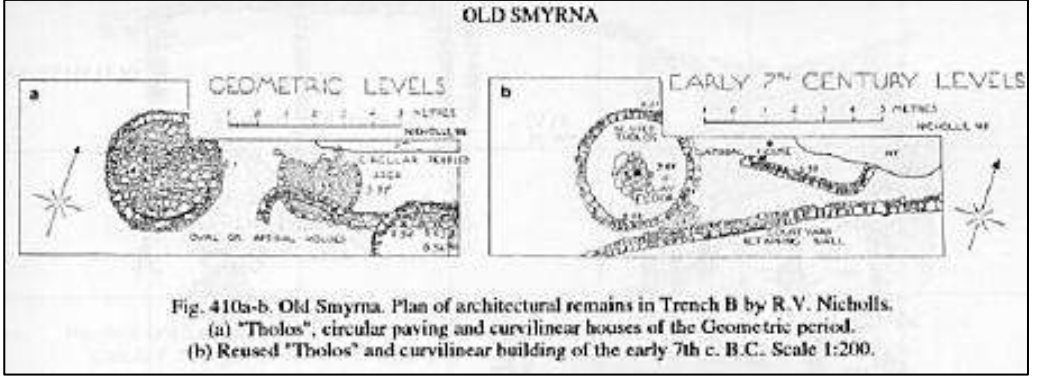
Figür 15: Naxos, Grotta'daki Mitropolis Meydanında kazısı yapılan alanda bulunan mimari kalıntılar (Mazarakis 1997, fig. 332).

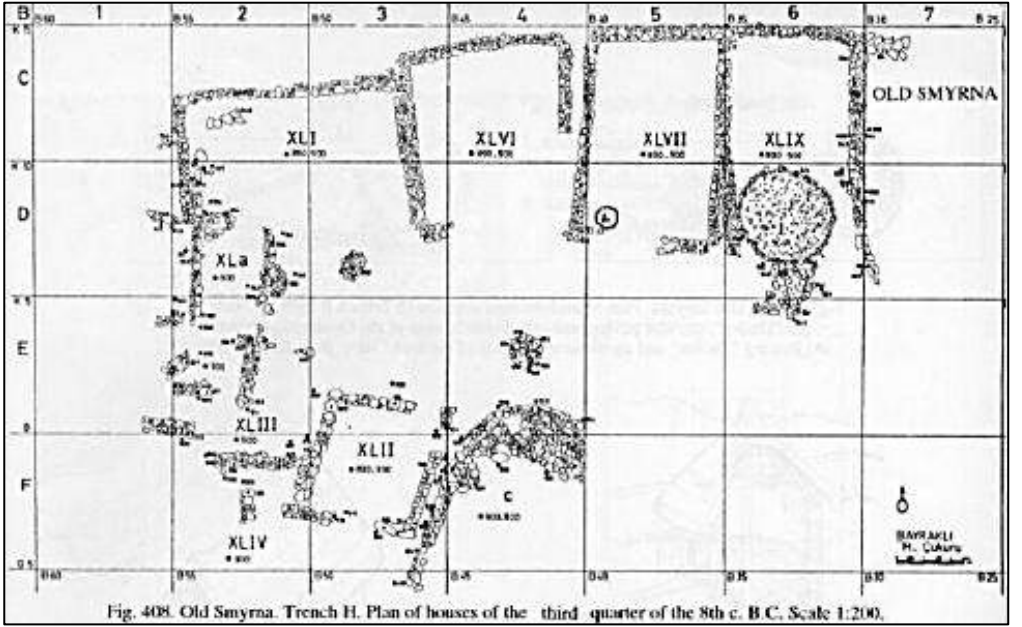
Figür 16: Naxos, Grotta'daki Mitropolis Meydanında dörtgen çevirme duvarları yapılar (Mazarakis 1997, fig. 333).

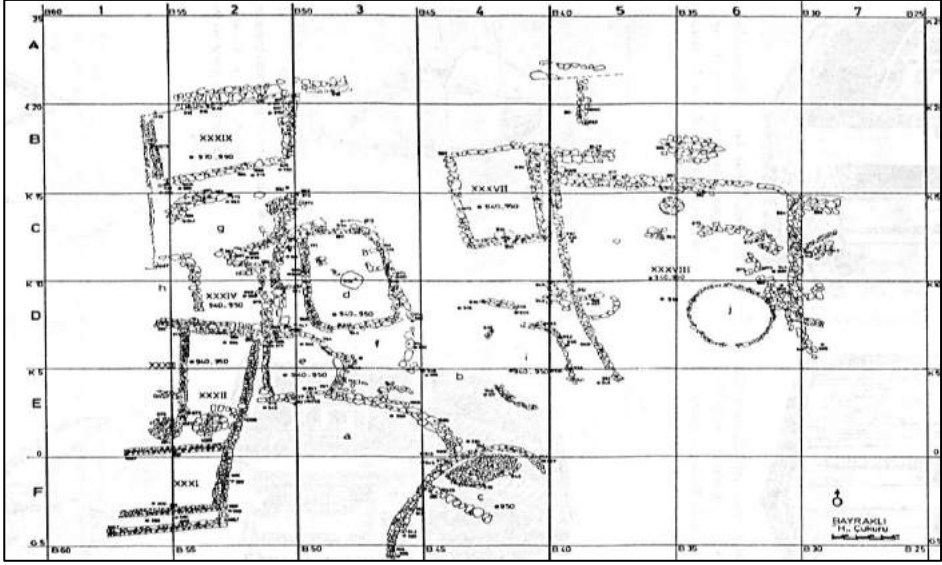
Figür 17: Eski Smyrna, İ.Ö. onuncu ve dokuzuncu yüzyıla tarihlenen apsidal planlı konutlar (Mazarakis 1997, fig. 403-406).

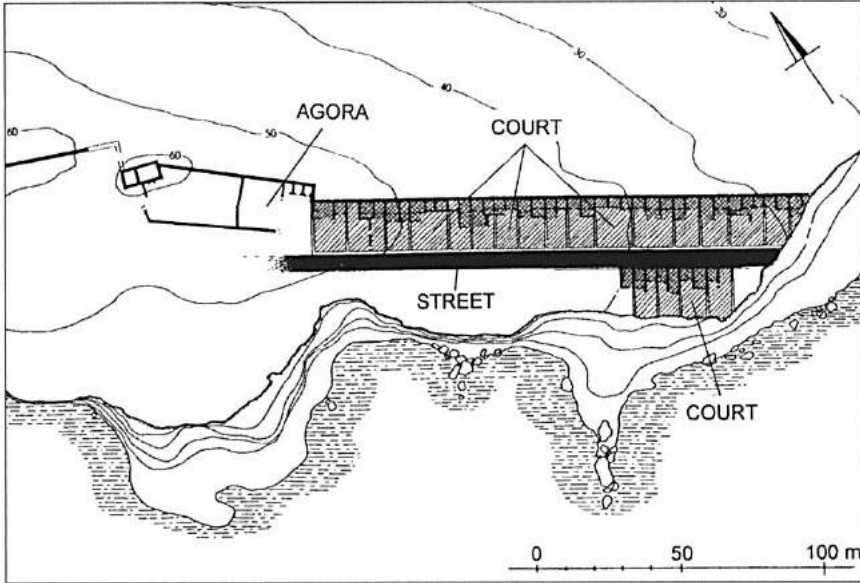
Figür 18: Eski Smyrna'da R. V. Nicholls tarafından araştırılan B açmasındaki mimari kalıntıların planı (Mazarakis 1997, fig. 410 a-b).

Figür 19: Eski Smyrna, 'H' açması, Geç Geometrik Dönemde İ.Ö. sekizinci yüzyılın ikinci yarısına ait olan, dokuz odadan oluşan ortası avlulu büyük yapı kompleksi (Akurgal 1993, şekil 14).

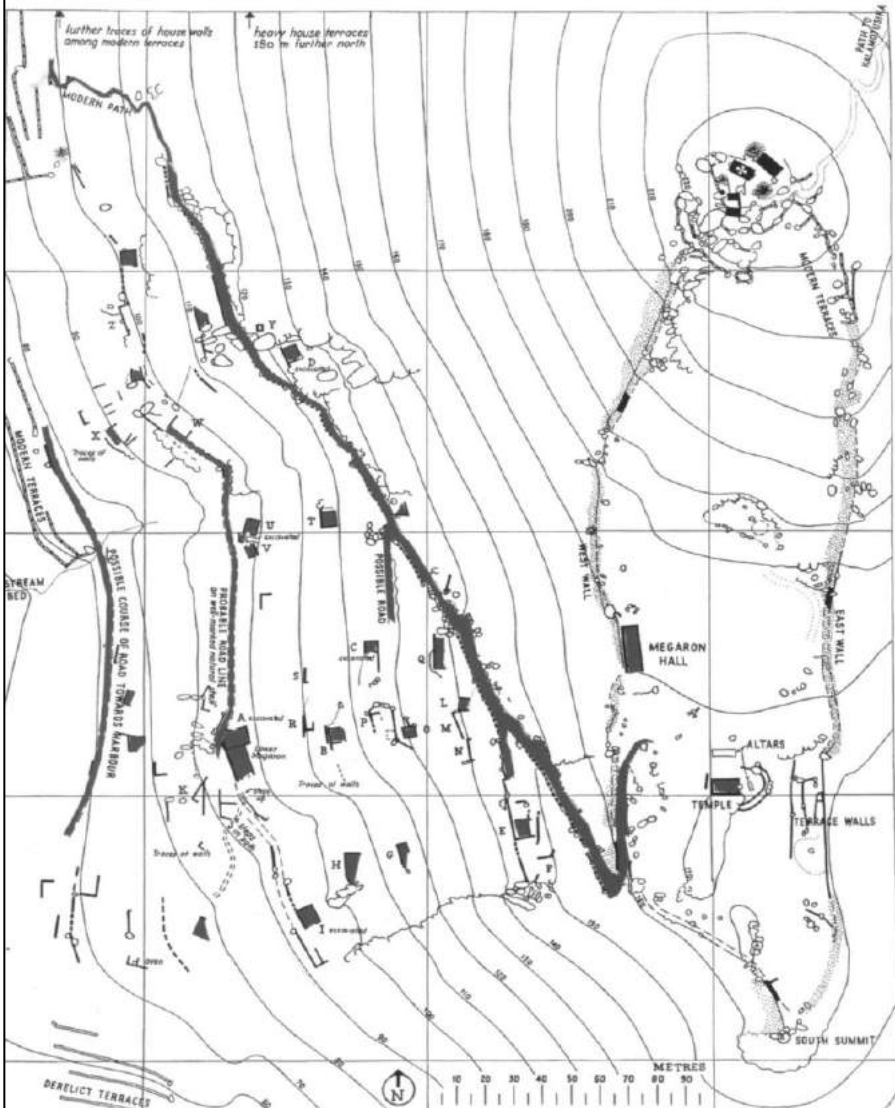

Figür 20: Esk Smyrna, 'H' açması, Geç Geometrik Dönemde ikinci evredeki yerleşim katı, İ.Ö. 700-650 yıllarına ait evlerin planları (Akurgal 1993, şekil 15).

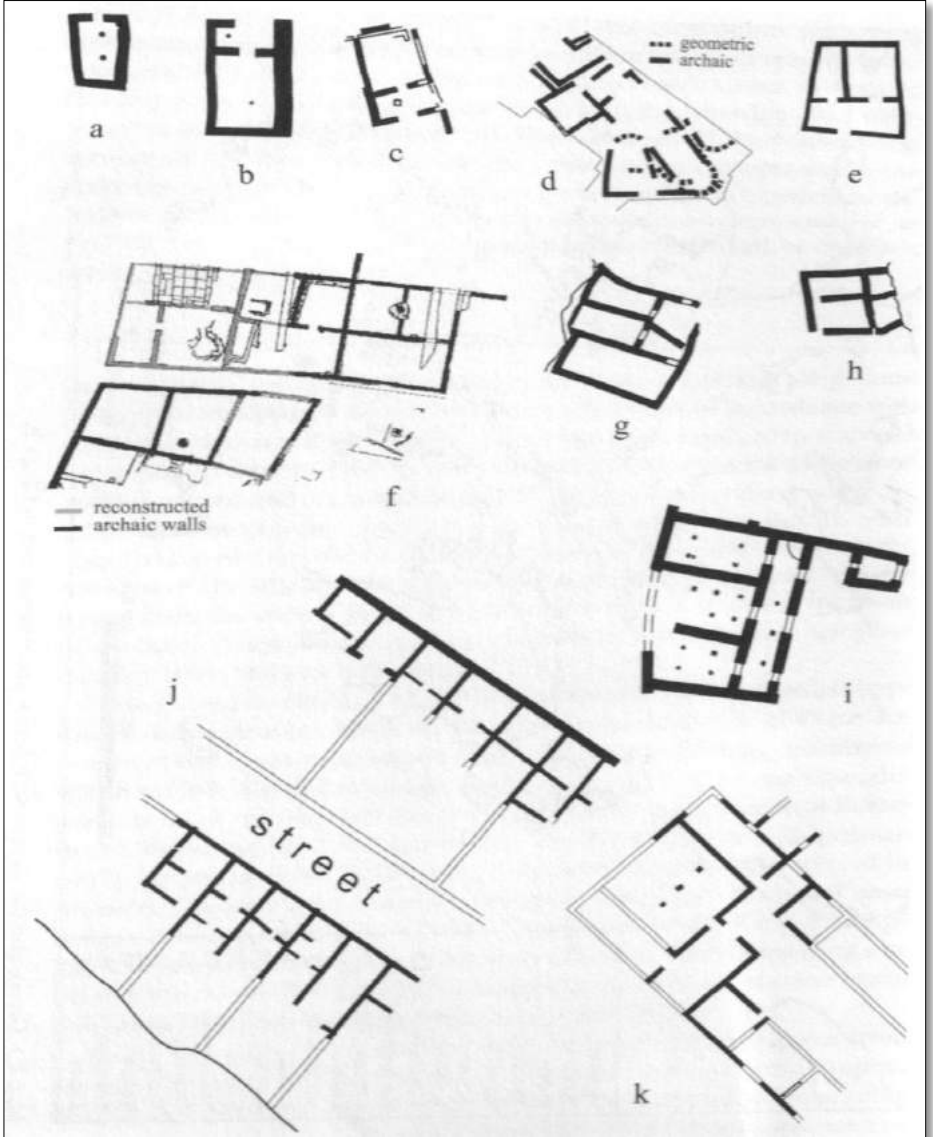

Figür 21: Rodos, Vroulia Yerleşiminde görülen, sokağın eksenı boyunca Sıralanmış birbirine paralel iki konut sırası (Lang 2007, fig. 19.2).

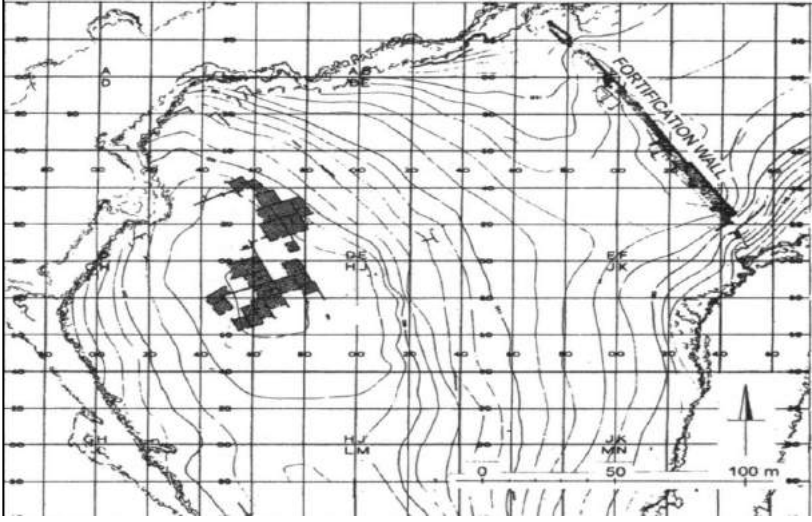
Erken Demir Çağı'ndan Arkaik Çağ'a Kıta Yunanistan'da Konut Tipleri

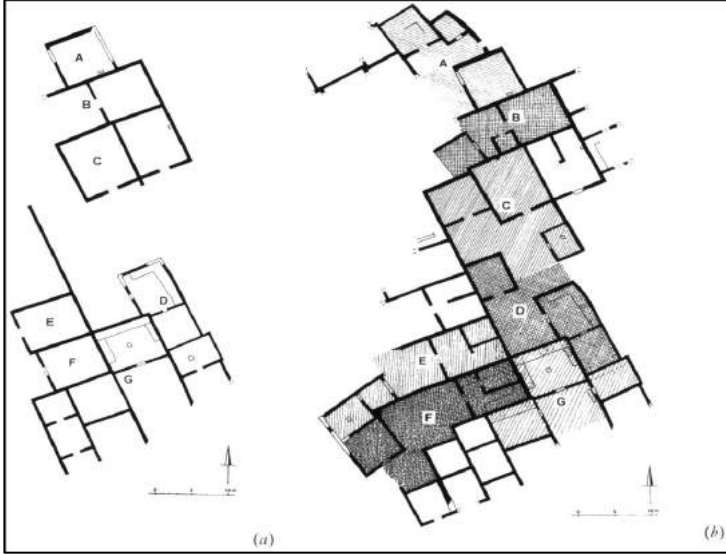
Figür 22: Khios'taki Emporio'da birbirinden ayrı, müstakil konutlar (Lang 2007, fig. 19. 1a).

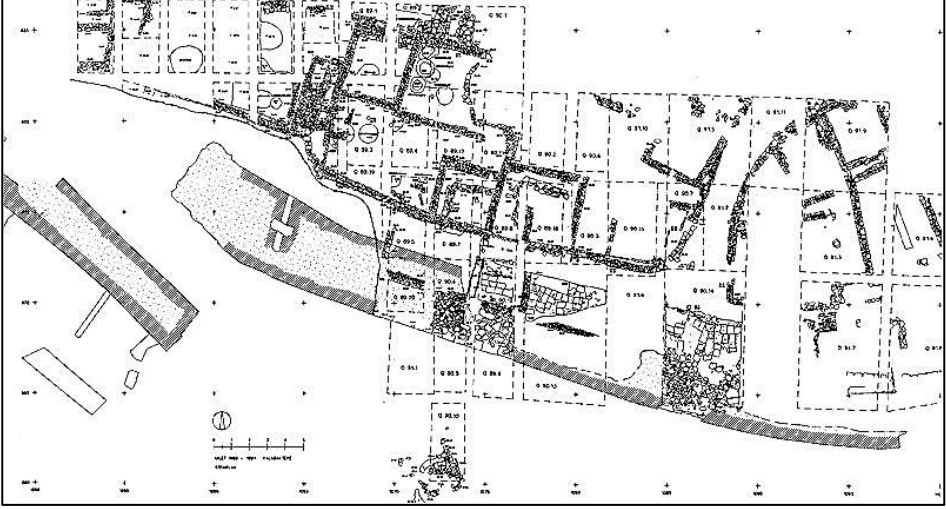
Figür 23: Geç Geometrik ve Arkaik Dönemde Yunanistan'da ve Ege'de görülen konutların plan tipleri (Lang 2005, fig. 2.1).

Figür 24: Andros'taki Zagora'da Geç Geometrik Dönemde bitişik planlı mekânlardan oluşan konut kümeleri (Lang 2007, fig. 19.1b).

Figür 25: Andros'ta Zagora yerleşiminde belirlenen yapı evreleri a-Geç Geometrik I, b-Geç Geometrik II (Lang 2007 fig. 19.5).

Figür 26: Miletos, Kalabaktepe’de Arkaik kent kazısı, kent duvarı ve Arkaik binaların temellerini gösteren plan (Von Graeve 1992, şekil 1).